

Széplaki Kálmán

A gáncs nélküli lovag

Koinónia • Kolozsvár • 2012

Szerkesztette Klein-Varga Noémi
Előszót írta Visky András

© Koinónia, 2012

A könyv megjelenését a Communitas Alapítvány támogatta.

A bibliai idézeteket az 1975. évi új fordítású Biblia javított kiadásából (Magyar Bibliatársulat, 1990) vettük át.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
SZÉPLAKI KÁLMÁN

A gáncs nélküli lovag / Széplaki Kálmán. - Cluj Napoca :
Koinónia, 2011

ISBN 978-973-165-057-9

821.511.141(498)-94

Előszó

Egy angyali doktor

A 20. század második felének egyik legjelentősebb, legfőképpen talán a Nicolae Steinhardtéhoz hasonlító megterése a Dr. Széplaki Kálmáné, akinél szelídebb embert aligha hordott hátán a föld. Szelídségéről a Világ Urát szóra bíró Mózes, okosságáról a maga töredékes teológiáját a börtönben megalkotó Dietrich Bonhoeffer, hanghordozásáról meg valami miatt Rainer Maria Rilke jutott mindig az eszembe. Kikerülhetetlen férfi, Isten számára is annak bizonyult, amikor a nagyváradai vizsgálati fogsága idején, nem bírván tovább halogatni, megmutatta neki az arcát, és ez a találkozás felfoghatatlan boldogsággal töltötte el mindkettőjüket, és a visszavonhatatlan szabadság tapasztalatában részesítette az ítéletére váró foglyot. Dr. Széplaki a börtön éveket nagy boldogságban töltötte el, a munkatárborban ugyanis, a Duna-csatornánál megtalálta azokat a foglyokat, akik mellett éveken át tanítványként élhetett.

Emlékszem arra a délutánra, amikor először beszélgettem vele a nagyváradai Körös-parti háza könyvtárszobájában. A kora nyári délután aranyszínű fényei maradtak meg bennem, és a kezdetben kínos, azután viszont felszabadító felismerés, hogy, noha készültem a beszélgetésre, mégsem tudok megszólalni. Egy nagy alakú, kárminvörös vászonnal beborított Kant-kötettel távoztam, és azzal a most is felidézhető érzéssel, hogy Kálmán bácsi jelenlétében minden szónak egészen váratlanul más lesz az értelme, a mondatok különös súlyt kapnak, alig lehet egy szónál többet kimondani, és még az is ügyetlennek és nevetségesnek hat. Tőle

tudom, hogy filozófiáról-teológiáról beszélgetni nem egyszerűen csak kényelmes elmejáték a könyvekkel rakott hűvös szobában, és legkevésbé sem valamiféle szellemi viszketőség emelkedett kielégítése, hanem az életünk, a világ dolgainak mérlegelése, aminek következményekkel kell járnia, és ha szerencsés vagy, következményekkel is járnak. Éles felismerések, pillanatnyi megvilágosodások, valaminek a váratlan megértése: nos ezek mind elkísérnek, és amikor legkevésbé szeretnéd, az árulások pillanataiban rád merednek, mint a mesterét a főpap házában megtagadó Péterre a megkínzott és hallgatag Názáreti Jézus.

Senki nem tudott úgy beszélgetni, mint Kálmán bácsi. A dialógus, a másokra való odafigyelés lenyűgöző példáját adta minden találkozáskor, és amikor több száz kilométer és egy határ választott el egymástól bennünket, ő bizony fölkerekedett, hogy szóba álljon velem. Kitüntető figyelemmel kísérte írásaimat, és finom hallásával azonnal kihallotta a hamis hangokat: ilyenkor nem mulasztotta el a beszélgetést, „felutazott” az egykori diákéveit felidéző, szeretve szeretett Kolozsvárra, és kérlelhetetlen pontossággal elém tárta valamelyik, gondolatilag persze hogy rendetlen publikációm értelmezését. Hiába védekeztem volna, hogy az egész nem ér meg ennyit, ő nem engedett abból, hogy az igazság keresése és az igazságosság szolgálata a legmagasabb rendű istentisztelet, nem tehetünk tehát úgy, mintha lényegtelen, feledhető, súlytalan vittünk volna véghez.

Amikor a kilencvenes évek második felében fejembe vettem, hogy kísérletet teszek írássá, könyvvé, mások számára is hozzáférhetővé tenni annak a saját egyházuk által a diktatúra embereivel nagy egyetértésben üldözött, kirekesztett, következetesen marginalizált, börtönviselt

nemzedéknek az életművét, akik Isten követeiként jártak előttem, hamar föl kellett ismernem, hogy a beszélgetés úgy fordul át írásba, hogy a legjobb esetben is bölcsességgé lesz, és eltűnik belőle azoknak a ragyogása, akik kiművelt főkként, mint Karcagi Sándor, Szilágyi Sándor, Széplaki Kálmán és Visky Ferenc, vagy a mindennapi élet ismeretét nem iskolák padjaiban és könyvtárakban megszerző lelki emberekként, mint a legendás Anti bácsi, Jakab Sándor, Nagy Jenő vagy Anna Magda néni a szó legerősebb értelmében tanúságtévők lehettek sokak számára. Ezek az emberek nevetségessé tettek minden Isten létezéséről folyó vitát, mert közelükben legfeljebb a saját autentikus létezésében kételkedhetett a beszélgető ember, semmi esetre sem az Istenében, aki szemmel láthatólag örömmel osztotta meg velük idejét, de még legtitkosabb gondolatait is. Könyvek mégis megjelentek, a személyek történetekké alakultak, mialatt egyenként el is távoztak a láthatóan élők sorából annak közelségébe, aki mindig is legközelebb volt hozzájuk. Írásra bírni őket – nos ennél lehetetlenebb vállalkozást nem is tudtam elképzelni. Miért kellene írott szóvá tenni az élő szót? – kérdezték mindegyre, és igazuk volt, amiképpen annak is igaza van, aki az írott szó valóságosságában bízik, nem fojtva el kételyeit sem.

Bármilyen témával provokáltam is Kálmán bácsit, ő sohasem hártotta el ugyan, de a határidő lejártával egy részletesen kidolgozott könyv tervével állt elő mint valódi feladattal, amely a fölvetett kérdést a szükséges összefüggéseiben elhelyezi. A nyolcvanas évek végén megismételt Nem lehet-vitára készült válasza is részletes könyvterv volt: a magyarság történelmi helyének és szerepének megértését tűzte ki célul. Csak nagy nehézségek árán vállalta a néhány oldalnyi megszólalást, nyomtatásban legalábbis. Életműve tehát a szó legvalóságosabb értelmében

azokban él, akik közelében lehettek, Szentírás-magyarázatait hallgathatták, vagy előadásain vettek részt a nyolcvanas évekbeli és későbbi föld alatti szabadegyetemek alkalmain, vagy a különféle helyszíneken megszervezett „csendesnapokon”. Hívők és hitetlenek, különböző ellenzéki csoportosulások képviselői találkoztak ilyenkor, Kálmán bácsi meg a misztikusokra jellemző révülettel és pontossággal tudott beszélni olyan tudományos vagy teológiai kérdésekről, amelyeket fontosnak tartott közel hozni a hallgatósághoz, hívő ember ugyanis csak az egész világ iránti felelősséggel élhet, nem háríthatja el sem a politikum, sem a természettudományok kihívásait.

Felkészültsége, szelíd hajthatatlansága kényelmetlen is volt persze, a politikai változások utáni rövid egyházi pályafutása világossá tette, hogy egyháza anakronisztikus klerikalizmusa gátat szab minden lényegi megújulásnak, és a diktatúra lassú lebomlása nem jár együtt magától értetődő módon az „etikai és evangéliumi értékrend” megjelenésével, az egyházi uralmi berendezkedés ugyanis tovább élteti azt a diktatúrát, amelyet ugyan politikai síkon fennem elítélt, az egyház intézményrendszerében viszont az éppen uralkodó elit érdekeinek megfelelően megerősített.

Könyvünk Dr. Széplaki Kálmán portréját kívánja megrajzolni, és a film- vagy mágneses szalagon fennmaradt valóságait gyűjti egybe. Az ő feledhetetlenül finom, olykor megrendült hangját halljuk, amikor a könyvet olvassuk. Felöltik bennünk, és el is gondolkodtat kedvenc szava: „döbbenetes”, amivel felismerései forrására utalt mindig, ugyanis nem adott tovább semmi olyat tanítványainak és bármilyen rendű és rangú hallgatóságának, amit előzőleg ne „hallott” volna attól, akit szeretve szeretett, és akinek

szeretetét angyali áttetszőséggel és határozottsággal sugározta szét. Megszólitottságát viszont sohasem hozta szóba fennhéjázva, nem mulasztotta el ugyanis mintegy próbára tenni felismeréseit; aki tehát abban a kiváltságban részesült, hogy Kálmán bácsi beszélgetéseinek tanúja lehetett, megtapasztalhatta annak az egyetemes beszélgetésnek a valóságát, amely a világot is valóságossá és szerethetővé teszi, és ezt a lényegi adottságát feladatként is fel tudja fogni.

Súlyos örökség, de ha Kálmán bácsiról van szó, akkor a boldogságot, tisztaságot, a létező világ iránti bizalmat is társítani tudom hozzá, és ez önmagában is mérhetetlenül nagy ajándék.

Visky András
2011. Advent negyedik hetében

Elbeszélések

Bevezetés

Az Úr kegyelme különös módon nyilvánult meg az életemben. Amikor még nem ismertem, már akkor gondviselő szeretettel óvta és irányította lépteimet.

Jogot végeztem. Az egyetem befejezése után zajlottak az ügynevezett kulákperek, melyek gyakorlatilag a parasztság felszámolását jelentették, nagyon kegyetlen eljárással. Attól való félelmemben, hogy ilyen tisztességtelen ügyekbe keveredem, nem vállaltam sem bírói, sem ügyvédi tevékenységet. Középiskolai tanárként jogi tárgyakat tanítottam.

Később, a doktorátus megszerzése után, meghívást kaptam az egyetemre, azonban nem fogadtam el, mert ez a pozíció szintén lelkiismereti kérdéseket vetett volna fel. Így aztán egy gazdasági-kereskedelmi bíróságon tevékenykedtem, mely politikailag nem volt elkötelezett.

Egy könyvterv kézírata miatt a román állambiztonság letartóztatott, és nyolc év szabadságvesztésre ítélt. Elítélte-
tésemnek köszönhetően olyan testvérekkel kerültem egy helyre, akiket a hitük miatt börtönöztek be. A fogság lett számomra a teológia. Itt ismertem meg Atyámként az Urat, aki azóta is a kegyelmében tart, sok nyomorúsággal, bajjal, harccal együttvéve. Hálával áldom drága szent nevét.

Családi környezet

Nagyvárad proletár környezetből származom. Nem vallásos, vasmunkás család gyermekeként nőttem fel.

A politikai változások előtt a nehézipari dolgozók többnyire (vasmunkások, cipőmunkások stb.) az osztályharcos szellemiséggel telített Vörös Szakszervezet tagjai voltak, és lenézték a szociáldemokrata vonalon gondolkozó munkásokat. Édesapám nem volt tagja a pártnak, konspiratív szellemiség élt a családukban. Otthonunk sokszor szolgált menedékkül illegális párttevékenységet folytató kommunistáknak az éjszakai letartóztatás elől. A szüleim ilyenkor lelkemre kötötték, hogy el ne mondjam másnap az óvodában, ki aludt nálunk.

Családomnak köszönhetően elég korán megismertem a rendszerrel szembeni ellenzéki szemlélettel. A rendszerváltás után édesapám hozzáállása mélységesen átalakult.

Apám a háborúban

Apámat behívták katonának. Kisegítő szolgálatot végzett hídjórként, valamint éjjeliórként az állomáson, ahol zsidó deportáltakat szállító vonatok haladtak keresztül éjszakánként. Ilyenkor az állomás katonai egysége felsorakozott egy vonalba a vágány mentén. Amikor megállt a vonat, édesapám mindig kiszolgálta azokat, akik jelezték a vagonokból, hogy mire van szükségük (cigaretára, vízre stb.). A csoport altiszt parancsnoka, az őrmester, ezért bepanaszolta édesapámat az állomásfőnöknél. A humán érzületű főhadnagy azonban, Istennek hála, nem reagált az árulkodásra, és nem kérte számon édesapám deportáltakkal szembeni viselkedését.

Fizetség

Jöttek az oroszok, elfoglalták Nagyváradot. Az utcai harcokban édesapámat is elfogták. Ekkor *in vivo* találkozhatott a szovjet rendszerrel. A találkozás úgy kezdődött, hogy egy orosz katona leszedte róla a nadrágot. Édesapám altiszt volt, jóféle posztónadrágot viselt. Az orosz katonának elnyútt pufajkanadrágja volt, hát jónak látta lecserélni. Fizetségképpen még egy pofont is adott édesapámnak. Apám szegény ott állt egy szál gatyában, és fogalma sem volt róla, hová viszik.

A teljes társaságot, akiket elfogtak, a premontrei gimnázium tornatermébe zsúfolták, tolmács útján figyelmeztették őket, hogy aki szökni próbál, kivégzik. Édesapám a terem átellenes végében, a fal mellett búslakodott. Az volt a szokása, hogy amikor nagyon elgondolkodott, lehajtotta a fejét és a háta mögé tette a kezét. Így szomorkodott éppen a sorsa felett, amikor a keze egy ajtókilincsre tévedt. Érezte, hogy enged a kilincs. Hirtelen felvillant benne a szökés lehetősége. Jó esélyt szolgáltatott ehhez az a körülmény is, hogy a fehér papok pincéjéből vederrel hozták fel a bort az órként odaállított orosz katonának. Amikor az őr az arca elé emelte a vedret, apám kiszökött a váratlanul felfedezett ajtón.

A veder és a bor jó szolgálatot tett: az orosz katona nem vett észre semmit. Apám talált egy lépcsőt, melyen elindult fölfelé. Fogalma sem volt, hogy fog az épületből kijutni.

Mint később kiderült, a felső emelet a deportálásból visszaérkezett zsidók számára nyújtott átmeneti szállást, amíg a papírjaik elrendeződnek. Ahogy apám megy fölfelé a lépcsőn, szembetalálkozik a vacsorára készülő túlélőtáborral, amint rendezett sorokban vonulnak le az iskola udvarára. Ekkor valaki a csapatból a nevéen szólítja:

– Mi van magával, Széplaki úr?

– Elfogtak az oroszok – válaszolja édesapám. – Ha tud, adjon nekem egy civil ruhát.

Az ember bevitte a hálóba, felöltöztette civil ruhába, és maguk közé állította. Velük együtt ment le, elsétált az orosz űr orra előtt, majd amikor kiértek az iskola épületéből, elköszönt, és hazafelé vette az útját.

Iskola, egyetem

Szellemi tájékozódásom a középiskolának köszönhetem, ahol bizonyos valláserkölcsi nézőpont nevelődött belém.

1942-ben érettségiztem. Beiratkoztam jogra Kolozsvárra, a Ferencz József Tudományegyetemre. A háború előretörése miatt két év után meg kellett szakítanom ottani tanulmányaim. Budapesten beiratkoztam a Pázmány Péter Tudományegyetemre, azonban a háborús események miatt ott is csak rövid ideig tanulhattam.

Kolozsvár

Kolozsvár számomra kulturális vonatkozásban rendkívüli érték. 1942-ben, a bécsi döntés utáni átmeneti magyar időszakban kerültem oda.

Már a középiskolában volt egyfajta írói ambícióm, azt azonban nem mertem vállalni, hogy csak erre építsem az egzisztenciám. Úgy gondoltam, előbb elvégzem a jogot, aztán hátha adódik majd még lehetőség írói elképzeléseim érvényesítésére.